

IX.

LACTANTIUS.
UNIVERSUS PRO HOMINE
CONDITUS.

(LIB. DE IRA DEI, CAP. 13).

Autor, per exemplorum seriem probat, ut omnia quae condita fuerunt, vitae hominis, utilia sunt.

1. Si consideret aliquis universam mundi administrationem, intelliget profecto, quam vera sit sententia Stoicorum, qui aiunt, nostra causa mundum esse constructum (1). Omnia enim, quibus constat, quæ-

[1] *Lactantius hic addere debet, quod in institutionibus dixit, lib. 7. cap. 7. ubi ip-*

que generat ex se mundus, ad utilitatem hominis accommodata sunt. Homo igne utitur ad usum calefaciendi, et luminis, et molliendorum ciborum, ferrique fabricandi, utitur fontibus ad potum, et ad lavacra: fluminibus ad agros irrigandos, terminandasque regiones (2): utitur terra ad percipiendam frugum varietatem, collibus ad censerenda vineta, montibus ad usum arborum atque lignorum, planis ad segetem; utitur mari non solum ad commercia et copias (3) ex longinquis regionibus ferendas,

sa phrase post se, sic habet: Idem nos divinae Litterae docent. De hoc, Stoici magnam sectam inter paganos habent.

[2] *Frontes regionum sunt ordinarie signatae per florestas.*

[3] *Copias. Ad ipsam ideam exprimendam, verbo illo, Cicero utitur. Navigiorum cursibus suppeditantur omnes undique ad vitum copiae.*

verum etiam ad ubertatem omnis generis piscium. Quodsi his elementis utitur, quibus est proximus; non est dubium qui et coelo; quoniam et coelestium rerum officia ad fertilitatem terrae, ex qua vivimus, temperata sunt. Sol irrequietis cursibus et spatiis inaequalibus orbis annuos conficit, et aut oriens diem promit ad laborem, aut occidens noctem superducit ad requiem, et tum abscessu longius ad meridiem, tum accessu propius ad septemtrionem, hie- mis et aestatis vicissitudines facit; ut et hibernis humoribus ac pruinis in ubertatem terra pinguescat, et aestivis coloribus vel herbidae fruges maturitate durentur, vel quae sunt in humidis, incocta (4) et ferve- facta mitescant. Luna quoque, nocturni temporis gubernatrix, amissi ac recepti lu- minis vicibus menstrua spatia moderatur, et

[4] *De incoquo, et non de coctus.*

caeeas tenebris horrentibus noctes fulgore suae claritatis illustrat, ut aestiva itinera, et expeditiones, et opera sine labore ac molestia confici possint: siquidem

Nocte (5) leves melius stipulae, nocte arida
prata
Tondentur.

Astra etiam cetera vel ortu vel occasu suo certis stationibus opportunitates temporum subministrant. Sed et navigiis, quominus errabundu cursu per immensum vagentur, regimen praevent, cum ea rite gubernator observans (6), ad portum destinati littoris pervehatur. Ventorum spiritu attrahuntur nubes, ut sata imbribus irrigentur, ut vites foetibus, arbusta pomis exuberent. Et haec

[5] *Vers. Virgili, Georg. I, 289.*

[6] *Quintus-Curcus ait de ipso: Navi- gantes noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigant.*

per orbem (7) vicibus exhibentur, ne desit aliquando, quo vita hominum sustineatur.

Illud quod aparenter non nisi animalibus utilis est, homini realiter prodest. Sed (diceretur) quare plurimae plantae, et animales, sunt homini noscentes. De hac re Stoicorum absurdum.

2. At enim (8) ceteras animantes eadem terra nutrit, et ejusdem foetu etiam multa pascuntur: num etiam mutorum causa Deus laboravit? Minime (9); quia sunt

[7] Per orbem, *id est, per periodicam revolutionem.*

[8] *Particulae, at enim, objectionem indicant.*

[9] *Responsio haec falsa erit, si Lactantius in mente, creactionis finem ultimum tantum habuerit; sunt enim plurima, quae a Deo immediate creatae non fuerunt.*

rationis expertia. Sed intelligimus et ipsa eodem modo in usum hominis a Deo facta, partim ad vestitum, partim ad operis (10) auxilia, ut clarum sit, divinam providentiam rerum et copiarum abundantia hominum vitam instruere atque ornare voluisse; ob eamque causam et aërem volucris, et mare piscibus, et terram quadrupedibus implevit. Sed academici (11), contra Stoicos disserentes, solent quarere, cur, si Deus omnia hominum causa fecerit, etiam multa contraria et inimica et pestifera nobis rependantur tam in mari quam in terra. Quod

[10] *Opus frequenter dicitur de agricultura, opus rusticum.*

[11] *Academici, sic dicuntur discipuli Platonis, qui publice docebant in academicis Athenensibus; sed hic dicitur de Academicis in Stoicorum oppositionem, ab Arcesila et Carneade fundatae.*

Stoici, veritatem non respicientes, ineptissime repulerunt: aiunt enim, multa esse in gignentibus (12) et in numero animalium, quorum lateat utilitas: sed eam processu temporum inveniri, sicut jam plura prioribus saeculis incognita necessitas et usus invenerit. Quae tandem utilitas potes in muribus, in blattis, in serpentibus reperiri, quae homini molesta et perniciosa sunt? an medicina in his aliqua latet? quae si est inveniatur aliquando. Nempe adversus mala: cum id illi querantur, esse omnino malum. Viperam feront exustam, in cineremque dilapsam, mederi ejusdem bestiae morsui. Quanto melius fuerat eam prorsus non esse, quam remedium contra se ab ipsa desiderari.

[12] Gignentia, *vegetalia*.

Res nosivae sunt, ut homo applicare et exercere possit, praesiosissimam illam facultatem, per quam bonum dignoscitur et eligitur, id est, sapientiam,

3. Brevius igitur ac verius respondere potuerunt in hunc modum. Deus cum formasset hominem veluti simulacrum suum (quod erat opificii summum), inspiravit ei sapientiam soli, ut omnia imperio ac ditioni suae subjugaret, omnibusque mundi commodis uteretur: proposit tamen ei et bona et mala; quia sapientiam dedit, cujus omnis ratio in discernendis malis ac bonis sita est. Non potest enim quisquam eligere meliora, et scire quid bonum sit, nisi sciat simul rejicere ac vitare, quae mala sunt. Invicem sibi alterutra connexa sunt, ut sublato alterutro, utrumque tolli sit necesse. Propositis igitur bonis malisque, tum demum opus suum peragit sapientia, et qui-

dem bonum appetit ad utilitatem, malum rejicit ad salutem. Ergo sicut bona innumerabilia data sunt, quibus frui posset; sic etiam mala, quae caveret. Nam si malum nullum sit, nullum periculum; nihil denique, quod laedere hominem possit; tollitur omnis materia sapientiae, nec erit homini necessaria. Positis enim tantummodo in conspectu bonis, quid opus est cogitatione; intellectu, scientia, ratione? cum, quocumque porrexerit manum, id naturae aptum et accommodatum sit; ut si quis velit apparatusissimam coenam infantibus, qui nondum sapian, apponere, utique id appetent singuli, quo unumquemque aut impetus, aut fames, aut etiam casus atraxerit, et quidquid sumpserint, id illis erit vitale ac salubre. Quid igitur nocebit, eos, sicuti sunt, permanere, et semper infantes ac nescios esse rerum? Si autem admisceas vel amara, vel mutila, vel etiam venenata;

decipiuntur utique per ignorantiam boni ac mali, nisi accedat his sapientia, per quam habeant malorum rejectionem, bonorumque delectum. Vides ergo, magis propter mala opus nobis esse sapientiâ: quae nisi fuisset proposita, rationale animal non essemus.

Refutatio de Epicurea argumentatione. Sapientia per quam in Dei cognitionem pervenimus, exercere debet, illa in operatione mali, non influit.

4. Quodsi haec ratio vera est, dissolvitur etiam argumentum illud Epicuri: *Deus, inquit, aut vult tollere mala, et non potest; aut potest, et non vult; aut neque vult, neque potest; aut et vult et potest. Si vult, et non potest, imbecillis est, quod in Deum non cadit: si potest et non vult, invidus, quod aequae alienum a Deo: si neque vult neque potest, et invidus et imbecillis est, ideo nec*

Deus; si vult et potest, quod solum Deo convenit. unde ergo sunt mala? aut cur illa non tollit? Scio plerosque philosophorum, qui providentiam defendunt, hoc argumento perturbari solere, et invitos paene adigi, ut Deum nihil curare fateantur; quod maxime quaerit Epicurus. Sed nos, ratione perspecta, formidolosum hoc argumentum facile dissolvimus. Deus enim potest, quidquid velit; et imbecillitas vel invidia in Deo nulla est: potest igitur mala tollere, sed non vult; nec ideo tamen invidus est. Idcirco enim non tollit, quia sapientiam, sicut edocui, simul tribuit, et plus est boni ac jucunditatis in sapientia, quam in malis molestiae. Sapientia facit, ut etiam Deum cognoscamus, et per eam cognitionem, immortalitatem assequamur, quod est summum bonum. Itaque nisi prius malum agnoverimus, nec bonum poterimus agnoscere. Sed hoc non vidit Epicurus, nec alius

quisquam: si tollantur mala, tolli pariter sapientiam, nec ulla in homine virtutis remanere vestigia; cujus ratio in sustinenda et superanda malorum acerbitate consistit. Ita propter exiguum compendium sublatorum malorum, maximo et vero et proprio nobis bono careremus. Constat igitur, omnia propter hominem proposita, tam mala quam etiam bona.

X.

QUARE DEUS
HOMINEM CREAVIT.

(LACTANT. IBIDEM, CAP. 14.)

Deus hominem creavit, ut sit quis intelligat et sentiat majestatem et perfectiones suas.

1. Sequitur ut ostendam, cur fecerit
TOM. II. 7.

hominem ipsum Deus. Sicut mundum propter hominem machinatus est, ita ipsum propter se, tanquam divini templi antistitem, spectatorem operum rerumque coelestium. Solus est enim qui sentiens capaxque rationis intelligere possit Deum, qui opera ejus admirari, virtutem potestatemque prospicere. Idecirco enim Consilio, mente, prudentia instructus est; ideo solus præter ceteras animantes recto corpore ac statu factus est. ut ad contemplationem Parentis sui excitatus esse videntur: ideo sermonem solus accepit, ac linguam cogitationes interpretem, ut enarrare majestatem Domini sui possit: postremo idecirco ei cuncta subjecta sunt, ut factori atque artificii Deo esset ipsi subjectus.

Ratio qua homo maxime honoratus est à Deo. Obligatio quam ille habet justitiam exercendi, id est, Deum et proximum diligendi.

2. Si ergo Deus hominem suum voluit

esse cultorem, ideoque illi tantum honoris attribuit, ut rerum omnium dominaretur (1), utique justissimum est, eum qui tanta præstitit, amare, et hominem, qui sit nobiscum divini juris societate conjunctus: nec enim fas est, cultorem Dei a Dei cultore violare. Unde intelligitur, religionis ac justitiæ causa esse hominem figuratum. Cujus rei testis est M. Tullius in libris de Legibus (2), ita dicens: *Sed omnium, quæ in doctorum hominum disputatione versantur, nihil est profecto præstabilius quam plane intelligi, nos ad justitiam esse natos.* Quod si est verissimum, Deus ergo vult omnes homines esse justos, id est, Deum et homi-

[1] Dominari, cum genitiv. constructum, hellenismum est: eodem modo quam rerum potiri: ordinariæ verbum hoc, cum dativ. post accusativ. ponitur.

[2] Lib. 1, cap. 10.

nem caros habere; Deum scilicet honorare tanquam patrem, hominem diligere velut fratrem: in his enim duobus tota justitia consistit (3). Qui ergo aut Deum non agnoscit, aut homini nocet, injuste et contra naturam suam vivit; et hoc modo rumpit institutum legemque divinam.

XI.

VERBA SAPIENTIS CUJUSDAM PAGANI

(APUD S. ACUSTIN, DE DIVERSIS QUESTIONIBUS LXXXIII, N. 12, VOL. VI, P. 4.)

1. Agite o miseri mortales, hoc agite, ne unquam polluat hoc domicilium malig-

[3] *Diliges Dominum Deum tuum.*

nus spiritus; ne sensibus immixtus incestet animae sanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales: dat se figuris, accommodat coloribus, adhaeret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se subjicit, infundit saporibus, ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectibus, tenebrat sensus, qui bus iam nebulis implet omnes meatus intelligentiae, per quos expandere lumen rationis radios mentis solet, quia radios aetherae lucis est, in eoque speculum divinae praesentiae: in hoc enim, Deus in hoc voluntate innoxia, in hoc recte facti meritum relucet. Deus ubique praesens est; tunc autem unicuique nostrum simul est, cum mentis nostrae illibata puritas in ejus praesentia se esse putaverit. Ut enim visus oculorum, si fuerit vitiat, quidquid videre non potuerit, adesse non putat; frustra enim circumstat oculos praesens imago